

DEVOLÚCIÓ ÉS BREXIT

Politikai vezetés és történetalkotás a vezérdemokrácia tükrében¹

Árpási Botond Gergely

(ELTE ÁJK, Politikatudományi Intézet)

ÖSSZEFOGLALÁS

A politikai vezetők cselekvésükről, vezetésükről történetet alkotnak: a vezető által megalkotott narratíva átfogó keretként szolgál nem pusztán egy-egy szakpolitikai intézkedés megvalósítása szükségességének és mikéntjének bemutatására, de némely narratíva révén a vezető politikai vezetésének, tevékenységének egészét kívánja ismertetni, logikai láncolatba fűzni, s a választókat meggyőzni politikájának helyességéről. A narratívaalkotásnak így legalább három fontos funkciója van: egyrészt, a történetek vizsgálatából megismerhetővé válik a vezető helyzetről, politikai közösségről alkotott interpretációja és a víziója; másrészt, legitimációs funkcióval bír, amennyiben a vezető célja története révén meggyőzni a választókat saját értelmezésének helyességéről, egy adott döntés szükségességéről és érvényességéről; harmadrészt, ily módon kívánja kialakítani a „követni készség” képességét, amely a követők mobilizálásában és támogatásuk megszerzésében manifesztálódik.

Kulcsszavak: politikai vezetés ■ vezérdemokrácia ■ narratívaalkotás ■ Brexit ■ devolúció

1. BEVEZETÉS

E dolgozat a vezérdemokrácia politikai vezetőket középpontba állító elméleti keretén belül vizsgálja a politikai vezetés és narratívaalkotás problémáját Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépésének vonatkozásában, különös tekintettel ezen demokráciaelméleti koncepció politikai helyzetre és cselekvésre, valamint a meggyőzésre vonatkozó elméleti megfontolásaira. A dolgozat három, politikai beszédeket elemző esettanulmányon keresztül mutatja be és hasonlítja össze a walesi és a skót első miniszterek, valamint a brit miniszterelnök devolúcióról szóló értelmezéseit a Brexit, Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépésének kontextusában.

A politikusi beszédelemzések középpontjában az áll, hogy Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépése milyen hatást gyakorol a brit devolúciós folyamatról való politikai gondolkodásra, vagyis a 2016 júniusában megtartott ún. Brexit-népszavazás és az annak nyomán megindult kilépési tárgyalások kontextusában a politikai vezetők miként interpretálják a devolúciót mint politikai problémát, és milyen, a cselekvésre irányuló narratívát alkotnak ezzel kapcsos-

latban. Másként megfogalmazva, a vizsgálat lényege abban áll, hogy az egyes vezetők vajon milyen választ adnak a „mi a probléma” és a „mi a teendő” kérdésére (Schlett, 2004: 17–21.).

1.1 Elméleti rész

A vizsgálódás elméleti keretének kialakításakor meg kell említeni a vezetés-elméletek institucionalista megközelítését, mely a formális utasítási-parancs-adási jogkörök szerepét hangsúlyozza; illetve a behaviorista iskolát, mely a „követni készség” kialakításának képességét, a vezetés leadership jellegét, a tulajdonképpen weberi karizmatikus legitimitást (Weber, 1987: 248–252.) tekintti a politikai vezetés lényegének. Noha a kutatás mindkét elméleti iskolára támaszkodik, érdemesnek tűnik a vezérdemokrácia megközelítését e két irányzattól külön is bemutatni, hiszen a dolgozat a politikai vezetők megnyilatkozásait és értelmezéseit ennek a koncepciónak a perspektívájából végzi el, s maga a kutatási kérdés is erre az elméletre vonatkozik.

A vezéreket középpontba állító elméleti vizsgálati keretek alkalmazását két folyamat is indokoltta teszi: egyrészt, mind a brit központi, mind a devolúciós politikai intézményrendszerekben a végrehajtó hatalom (kormány) közjogi-politikai értelemben az egyik legfontosabb (legerősebb) aktor (Rose, 2006: 238–246.), másrészt, a mediatiszt világhoz magából a kormányból mint kollektív vezető testületből is kiemelkedik a miniszterelnök, illetve az első miniszter (Foley, 1993; Peters-Helms, 2012: 29.). Ezt a két folyamatot a politikatudományi szakirodalom a perszonalizáció és a prezidencializáció fogalmi kategóriáival jelöli: előbbi az egyének előtérbe kerülését jelenti a politikai térben személyközpontú választási kampányok, televíziós viták és kormányzati kommunikáció révén (Körösenyi–Hajdú–Ondré, 2017: 50–51.); utóbbi a kormányfő megerősödését jelenti parlamentáris kormányzati rendszerekben.

Az alábbiakban a dolgozat nem vállalkozik a vezérdemokrácia koncepciójának részletes bemutatására (részletesen lásd Pakulski–Körösenyi, 2013; Körösenyi, 2003). Ehelyett két elemét, (1) a politikai cselekvésre és (2) a politikai helyzetre vonatkozó állításait igyekszik ismertetni.²

(1) Az elmélet szerint a politikai folyamatok irányítói-főszereplői a vezérek, a választott politikai vezetők, akik döntéseikért felelősségre vonhatók (Pakulski–Körösenyi, 2013: 93–103). A vezérek cselekvésének alapjául szolgáló politikai tudás az arisztotelészi gyakorlati tudás (*praxis*); a politikai cselekvés indítéka a vélemény és az akarat (Körösenyi, 2003: 15.). A képviselő jellegének és a cselekvés mozgatórugójának megváltozásával a politikai vezetők célja a politikai támogatás megszerzése-megőrzése a választók preferenciáinak manipulálása révén. Az átlagemberrel szemben a politikus számára a politika világa lesz az a cselekvési szféra, ahol cselekedeteinek lehetséges követke-

ményeit jobban fel tudja mérni, ezért nagyobb felelősséggel rendelkezik (Körösenyi, 2016: 209.). A választópolgári inkompetencia okán a vezetők tág határok között mozogva képesek nem pusztán formálni, de akár megalkotni is a népakaratot (Schumpeter, 1987) – mindez összefügg a közvélemény politikai cselekvés (meggyőzés) eredményeként létrejövő ex post jellegével (Körösenyi, 2003: 8–10.).

(2) A vezérdemokrácia egy esetleges, kontingens, nem pedig ex ante (objektív módon) létező politikai helyzetet feltételez, amely helyzet már önmaga is választások és értelmezések, reflexiók terméke (Oakeshott, 2001: 175–176.). A politikai helyzetnek ez a megközelítése nyújt lehetőséget a mérlegelésen és az alternatív döntések meghozatalán alapuló politikai cselekvés számára (Körösenyi, 2003: 14–17.). Továbbá – s az empirikus rész ezt próbálja ábrázolni – a helyzet egy másik értelemben sem eleve adott, ti. nem ugyanazt jelenti mindenki számára (uo.). A politikai helyzet interszubjektív interpretációk és jelentésadási folyamatok terméke, amely folyamatok a vezetők narratív konstrukcióiban (valóságértelmezéseiben) öltönek testet.

Ezen elméleti keretek alapján az elemzés három előfeltevéssel dolgozik. (1) A politikai vezetők gondolkodása, helyzetértelmezése és vízióalkotása nem egy absztrakt, a tárgyi valóságtól függetlenített folyamat: a politikai gondolkodás sajátos gondolkodásforma, amely a politikumból veszi a problémákat, és a cselekvése is arra irányul (Schlett, 2004: 14–17.). (2) Ily módon a politikai vezetés hatalomgyakorlás, s mint ilyen, egyben olyan politikai tevékenységformát jelent, amelynek központi eleme a cselekvés (Körösenyi–Hajdú–Ondré, 2015: 36.). (3) A vizsgált vezetők a Brexit-népszavazás nyomán előállt bizonytalan közegben kormányozzák hajójukat, miközben – Oakeshott metaforájával élve – borulás nélkül kell a felszínen maradniuk (Körösenyi–Illés–Metz, 2017: 9.); másként fogalmazva, a kritikus helyzet megoldásának mikéntje bizonytalan, azonban az állapot megszűnése, a fennálló viszonyok megváltozása bizonyos (Koselleck, 2016: 135.).

1.2 Módszertan

A kutatás elemzésének tárgyául a skót és walesi első miniszterek, illetve Theresa May miniszterelnök azon beszédei, közleményei és hivatalos állásfoglalásai szolgálnak, amelyek a kilépéstről tartott népszavazás, a kilépési tárgyalások, az Európai Unióval való jövőbeli kapcsolat kialakítása kontextusában hangzottak el vagy kerültek megfogalmazásra 2016. június 23-a és 2017. december 31-e között. A szövegek kiválasztásának forrása mindig az adott kormányzat hivatalos honlapja volt (lásd a hivatkozásoknál), valamint a *devolution*, *Brexit*, *European Union* keresőszavakkal történt. A vezetők és a források kiválasztásánál fontos előfeltevés volt az azonos beszédhelyzet, vagyis az, hogy

a vizsgált időszakban mindhárom vezető inkumbens, felelős – első miniszteri vagy miniszterelnöki – pozíciót töltött be (használt megfontolás vezette Illés Gábort egy 2016-os írásában [Illés, 2016: 52.]).

A kutatás tárgyának jellegéből következően az elemzés során alkalmazott elemzési módszertan kvalitatív jellegű, s noha narratívákat vizsgál – s ennyiben a narratív diskurzuselemzés módszereinek és előfeltevéseinek (Szabó, 2016: 583–591.; McNabb, 2010: 320–324.) alkalmazása legitim kérdésként mérülhet fel –, a dolgozat egyfajta leíró-deszkriptív módon igyekszik bemutatni a politikai vezetők interpretációit, a devolúcióról szóló politikai gondolkodását, mindezt egy történet-elmesélési folyamat keretébe illesztve (Gardner, 2011). Továbbá fontos megemlíteni, hogy a skót és walesi első miniszterek, illetve a brit miniszterelnök szövegeinek, beszédeinek összehasonlítása, komparatív perspektívába történő elhelyezése segítségünkre lesz abban, hogy az alternatív megoldási módokban, lehetőségekben és értelmezésekben felmutassuk a gondolati csomópontokat, illetve eltéréseket. Mindezt – meggyőződéssel ugyan, de – érdemes lesz összevetni közvéleménykutatási adatokkal, hogy meg lehessen vizsgálni, melyik vezető miként tudta saját narratíváját, történetét elfogadtatni a vezetettekkel.

A szövegek elemzésére egy hármas szempontrendszer alapján kerül sor (Grint, 2001). Itt röviden érdemes kibontani ezeket az elemzési szempontokat:

a) *Helyzet* – hol vagyunk most?: A helyzet meghatározásával a vezető egy kontextust, szituációhoz kötött keretet alkot narratívája számára, ami kiindulópontot jelent a politikai cselekvés tekintetében, és viszonyítási alapként szolgál az elért eredmények értékelésekor. Természetesen a vezető ugyanazon narratíváján belül mozogva folyamatosan újraértékelheti a helyzetet, ami a célok módosításával megváltoztathatja a korábbi cselekvés terepét. A helyzet-definiálással a politikai vezető egyben értelmezi is a helyzetet, s ily módon önmaga és a vezetettek számára magyarázatot, választ kíván nyújtani a „mi a probléma”, a „hol vagyunk most” kérdéseire – a vezető tanárként jelenik meg a vezetettek előtt; tanító vezérként és vezető tanárként (Gardner, 1990: 17–18.).

b) *Vízió* – hová akarunk eljutni?: A politikai vezető jövőképében hosszú távú, átfogó célokat határoz meg, amelyekhez normatív, értékalapú elemeket kapcsol (Metz, 2017: 250.). Noha az adott politikai helyzetben a vezető mozgásteret sohasem korlátlan, így az elérhető célok is részben adottak, mégis a vezetőnek lehetősége van saját interpretációjára támaszkodva szabadon alakítani és formálni a jövőképet. A határozott vízió kialakítása a következőben egyrészt a stabilitás érzetét kelti, másrészt a célokhoz rendelt közös hitek és értékek „újrafelfedezésével” (Gardner, 1990: 12–14.) erősíti a csoportkohéziót és előmozdítja a kollektív cselekvést.

c) *Stratégia* – hogyan akarjuk a célt megvalósítani?: A helyzet meghatározása és az elérendő célok körének kijelölése után a vezető a hosszú távú célok megvalósításához eszközöket rendel és stratégiát alkot. Ez nem pusztán a köz-

politikaalkotás szférájában értelmezhető (erről lásd Hajnal–Gajduscheck, 2010: 61–169.), vagyis nem kizárólag költség-haszon elemzések elkészítését, a jogszabályi környezet ki- és átalakítását, módosítását, illetve az intézményi infrastruktúra és humánerőforrás igazgatását jelenti. A célok eléréséhez igénybe vehető eszközök köre ennél jóval tágasabb: a vezetéselemlétek behaviorista megközelítése alapján a vezér személyes karizmája, autoritása, hatalmi szimbólumai olyan erőforrásokat biztosítanak számára, amelyek összességében a támogatók mobilizálásában, integrálásában manifesztálódnak, s jóval túlmutatnak a formális hatalmi pozícióból eredő utasítási-parancsolási jogköröknél. A tágran értelmezett stratégiaalkotás eszköztárába ily módon a csoportidentitás megteremtése (Gardner, 1990: 16–17.), a „mi–ők” dichotómia létrehozása, az ellenségképzés; más politikai szereplőkkel való koalíciókötés (a játék- és mozgástér alakítása); valamint a kreatív és innovatív vezetési stílus (ehhez lásd Schabert, 2013: 175–211.) is beletartoznak.

A fentiek alapján elmondható, hogy a tanulmány a vezérdemokrácia politikai helyzetet kontingens, nem pedig ex ante (objektív) állapotként leíró, cselekvés tekintetében pedig a mérlegelést és az alternatív döntési opciók lehetőségét alapul vevő elméletéhez (Körösenyi, 2003: 14–17.) egy olyan elemzési módszertant (vagy szemléletet) rendel, amely a politikusi történetalkotás elemzése révén mutatja be a vezetők szubjektív valóságértelmezését és a valóság (mindenekelőtt a politikai helyzet) narratívák révén történő megkonstruálását.

A dolgozat szerkezetileg három részre oszlik. Az első rész azt tárgyalja, hogy a vizsgált politikai vezetők hogyan gondolkodnak a devolúcióról, és milyen narratívát dolgoznak ki az értelmezéshez. A második alegység a vizsgált vezetők interpretációjának az összehasonlítására tesz kísérletet, illetve azok állampolgári véleményre gyakorolt hatását elemzi. Végezetül, néhány összefoglaló megállapításra kerül sor a kutatási probléma, illetve az elméleti keretek vonatkozásában.

2. VEZETÉS ÉS TÖRTÉNETALKOTÁS – BESZÉDELEMZÉS

Jelen fejezetben Carwyn Jones walesi, Nicola Sturgeon skót első miniszterek, valamint Theresa May brit miniszterelnök beszédeinek, hivatalos nyilatkozatainak elemzései kerülnek bemutatásra abból a szempontból, hogyan gondolkodnak a vizsgált vezetők a devolúcióról a Brexit kontextusában; miként értelmezik a problémát, és milyen narratívát dolgoznak ki lehetséges cselekvési módok, irányok számára? A vizsgálódások előtt érdemes megjegyezni, hogy Sturgeon és Jones a 2016-os skót, illetve walesi választások előtt inkumbens vezetők voltak, míg May David Cameron lemondása után, 2016 júliusában lett brit miniszterelnök.

2.1 Carwyn Jones narratívája

2.1.1 Helyzetmeghatározás

Carwyn Jones helyzetdefiniálása a története számára egy olyan keret, kontextus kialakítását jelenti, amelyben az EU-s tagságról szóló népszavazás eredménye szorosan összekapcsolódik a 2016 májusában tartott walesi nemzeti gyűlési választásokkal és az új kabinet felállításával: „[S]ok minden megváltozott a májusi választások óta. Sokunknak időnként az az érzése támad, mintha párhuzamos univerzumban élnénk” (Jones, 2016. július 12. Saját fordítás. [Az elemzés során hivatkozott beszédek esetében végig.]).

Ez egyrészt azt jelenti, hogy Jones narratívájában a Brexit-referendum nem kizárólagos tényezőként jelenik meg a helyzet meghatározásában, hanem legalább olyan fontos lesz a választásokra és a választói akaratra való folytonos hivatkozás, utalás. Másrészt – részben ebből kifolyólag – Jones a népszavazással és a walesi választásokkal határvonalat húz saját kormánya és a korábbi walesi kormányok közé, s ebben az új helyzetben a Brexit jelentette kihívások megoldása és politikai vezető szerepe összemosódik, koherens egységet alkot: „[a népszavazást] megelőző vita rendkívül megosztónak bizonyult a közösségeink számára. Itt az ideje elfelejteni a bomlasztó, züllesztő retorikát, és azon munkálkodni, hogy helyreálljon közösségünk összetartása, és elvégezzük azt, amiért megválasztottak bennünket” (Jones, 2016. június 28.).

Másként megfogalmazva: Jones narratívájában úgy definiálja a helyzetet, amely új korszak kezdetét jelenti Wales és Nagy-Britannia történetében, és a bizonytalan közegben az új viszonyok kialakítása, megteremtése az ő feladata. „Az Európai Unió elhagyásáról szóló döntés jelentős [...] ezért igen, bizonytalanság van, de folytatni fogjuk a kormányzást, és nem leszünk komorak [...] Ez a kormány mindent megtesz annak érdekében, hogy képviselje Walest [...] cselekvés és erős vezetés révén” (Jones, 2016. július 12.).

Miközben Carwyn Jones az európai uniós tagságról szóló népszavazást egy roppant mértékű kihívást jelentő, történelmi döntésként értelmezi, amely új fejezetet nyit a walesi és brit történelemben, addig éppen e döntés tétjét és jelentőségét magasra emelve tudja elhelyezni a devolúció kérdését is egy olyan bizonytalan kontextusban, ahol az alkotmányos konfliktus lehetősége sincs kizárva. Jones narratívájában a brit kilépés túlmegy egy párt vagy kormány érdekein, „egyetlenegy párt sem rendelkezik kizárólagosan a megfelelő ötletekkel, és most jobban, mint bármikor, mindenkinek a képességére szükségünk van” (Jones, 2016. június 24.). Ezzel a helyzetértelmezéssel az első miniszter kijelöli a kívánatos stratégiát, továbbá saját – és kormánya – szerepét, pozícióját a kilépésről szóló tárgyalásokban. Jones így egyenrangúnak tekinti magát nem csak a többi devolúciós kormányzat vezetőivel, de a brit kormánnyal is.

A helyzetmeghatározásban ily módon lehetővé válik, hogy a londoni kormányon folyamatosan számon kérje a devolúcióval kapcsolatos javaslatok egyeztetésének hiányát: „Remélem, hogy minden [walesi] képviselő aggodalmát fejezi ki a [brit kormánynak] azzal az elutasító magatartásával kapcsolatban, amivel a devolúciós kormányok irányában viseltetnek (Jones, 2017. augusztus 18.). Jones narratívájában a központi kabinet elszánt akár az alkotmányos konfliktus kiprovokálására is, amire Londonnak nincs szüksége, és amit Wales pedig nem szeretne.

Összességében Carwyn Jones a Brexit-népszavazást cezúraként értelmezi: Wales és Nagy-Britannia útelágazáshoz érkezett, ahol a meghozott döntések alapvetően fogják meghatározni a következő évtizedeket, így a devolúció kérdését is. A helyzetdefiniálásban nem csak a Brexit és a májusi választások, de a May-kabinet előterjesztései is szerepet játszanak. Ez utóbbi elem alkalmas arra, hogy Jones narratívájában megfogalmazásra kerüljön egyfajta identitásképző elem, egy „mi-ők” kategória kialakítása, a walesi (és a devolúciós) kormányok szembeállítása a brit kormánnyal.

2.1.2 Vízioalkotás

Carwyn Jones narratívájában Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépését adott, bizonyosan bekövetkező jövőbeli eseményként értelmezi: „[V]ilágos, hogy Nagy-Britannia el fogja hagyni az Európai Uniót, és ez természetesen olyasvalami, amit elfogadunk” (Jones, 2016. szeptember 13.). Azonban a Brexit nyújtotta lehetőségekhez Jones interpretációja saját értékeket és azokon alapuló hosszú távú célokat rendel. Történetében olyan értékek kerülnek középpontba, mint az önbizalom, egyenlőség, egység, biztonság, nemzeti (walesi) érdekek védelme és érvényesítése a kilépési tárgyalások során.

A vízioalkotásban megjelenő elemeket a helyzetdefiniálás során bemutatott „kettőség” határozza meg: Jones jövőképét nem pusztán a Brexit-referendum magyarázza, hanem a nemzetgyűlési választásokon nyert választói felhatalmazás is. Ezt fejezik ki beszédeiben bizonyos visszatérő elemek, mint például a „walesi emberek azért választották meg ezt a kormányt”, vagy „az elkövetkező öt évben”. Ezekkel a retorikai elemekkel a walesi első miniszter narratívájának célja egy, a stabilitás érzésével járó vízio bemutatása, amely részben túllép a Brexit nyújtotta értelmezési horizonton.

A kilépésről döntő népszavazás Jones szerint nem pusztán az Európai Unióval való új kapcsolat kialakítását eredményezi, de jelentős alkotmányos változást jelent Nagy-Britanniára és így a devolúciós megállapodásra nézve is. A vezető célként tűzi ki a demokratikus gyakorlat megújítását, a devolúciós kormányzatok és a központi kabinet közötti kapcsolatrendszer merőben új alapokra helyezését. Jones – akárcsak a helyzetdefiniálás során – magasra emeli

az új alkotmányos viszonyrendszer kialakítása szükségességének a tétjét: amennyiben nem sikerül ezt megvalósítani, akkor „ott van annak a kockázata, hogy az EU elhagyásának az ára Nagy-Britannia vége lesz” (Jones, 2016. június 28.). A centralizáció az Egyesült Királyság hosszú távú szilárdságának, erősségének az aláásásaként jelenik meg. Ahhoz, hogy ez ne következzen be, „nyitottságra és képzelőerőre van szükségünk, [amivel lerakjuk] egy új, dinamikus és tartós Nagy-Britannia alapjait” (Jones, 2016. szeptember 13.).

A walesi devolúciós kormány és a központi kormány közti egyik fő konfliktusforrást Jones a hatáskör-átruházás problémájában látja. Az EU-ból való kilépés egyben az uniós szabályozások megszűnését is jelenti a walesi hatáskörbe tartozó szakpolitikák vonatkozásában, amelyeket így teljes mértékben a Walesi Kormány és Nemzetgyűlés irányít a jövőben. „Ellen fogunk állni a brit kormány minden próbálkozásának, hogy hatásköröket szerezzen vissza a maga számára. A walesi emberek nem erre szavaztak” (2016. november 1.). Jones narratívájában a már átadott hatásköröknek is a walesi devolúciós intézményeknél kell maradniuk – érvelésében újfent megjelenik a választói akaratra való hivatkozás: „Ne felejtjük el, hogy a jogköreink két olyan népszavazásnak az eredményei, amelyek a walesi emberek akaratát tükrözik” (Jones, 2017. január 24.), amelyeket a brit kabinetnek tiszteletben kell tartania.

Carwyn Jones jövőképében Wales Európa része marad. A cél egy olyan kilépési megállapodás megkötése, amely a lehető legjobban szolgálja a walesi embereket és nemzeti érdekeket. Jones narratívája szerint egy olyan Brexitért kell küzdeni, amely tiszteletben tartja a devolúciót, miközben új alkotmányos kereteket hoz létre Nagy-Britanniában. A célok eléréséhez elengedhetetlen a nyugodt, kiegyensúlyozott megfontolásra képes, az érzelmek helyett a józan ész vezérelte, konszenzusra törekvő vezető – ezt a vezetési stílust Jones narratívájában az ő személye és politikafelfogása foglalja magába.

2.1.3 Stratégiaalkotás

A célok eléréséhez rendelt eszközök jellemzője Jones narratívájában az, hogy azok néhol prioritásként, a hosszú távú vízió részeként, máskor pedig a jövőkép megvalósításához szükséges átfogó stratégia elemeiként jelennek meg: az EU-tagságról szóló népszavazás másnapján közzétett írott nyilatkozatában az első miniszter úgy fogalmaz, „legfontosabb feladatunk Wales érdekeinek a védelme. A Walesi Kormány hat prioritást dolgozott ki válaszként a megváltozott körülményekre” (Jones, 2016. június 24.). Vagyis itt a nemzeti érdekvédelem mint cél, a hat feladat mint eszköz jelenik meg – miközben a prioritások is értelmezhetők célként. A gazdasági és üzleti életet érintő kérdéseken, illetve a KAP és Strukturális Alapok finanszírozási problémáján túl Jones külön prioritásként fogalmazza meg a Walesi Kormány kilépésről szóló tárgyalásokban

való teljes részvételét, valamint a – már részben ismertetett – alkotmányos változás szükségességét.

A vezető történetében a tárgyalási folyamatban Nagy-Britannia mind a négy nemzetének – vagyis a három devolúciós és a brit kormánynak – részt kell vennie, hiszen ez biztosítja azt, hogy a walesi emberek által megválasztott parlament bármilyen megállapodást elfogadjon. A Brexitből eredő kihívások csak így küzdhetők le, továbbá „ezekről a kérdésekről nemzeti vitát kell folytatnunk, ebben a Házban [Nemzetgyűlésben] és azon kívül [...] [Ez] a Walesi Kormány készen áll arra, hogy meghallgassa a vitához valóban hozzájárulni akaró hangokat” (Jones, 2016. szeptember 13.). Carwyn Jones stratégiájának eleme a sokoldalú együttműködés kialakításának szükségessége, amelyet az innovatív és kreatív vezetési stílus „mítoszával” kapcsol össze.

Az intézményi keretek felhasználása célok eléréséhez további fontos eszközként szolgál a vezető számára: a Joint Ministerial Committee (JMC), a British-Irish Council (BIC), valamint a walesi kormányzaton belül felállított európai átmenettel foglalkozó munkacsoport jelentik azokat a fórumokat Jones történetében, ahol a többoldalú érdekegyeztetés és konszenzuális döntéshozatal a Brexit-tárgyalások során megvalósítható. Ez a stratégia összhangban áll azzal a helyzetdefiniálással és a politikai játéktér oly módon történő alakításával, amely révén az első miniszter egyenrangú félként és azonos súlyú szereplőként kíván megjelenni a brit álláspont kialakításának processzusában: „[Ennek] a Kormánynak első számú feladata a Walesért való kiállás, és mindezt eltökélten és határozottan fogjuk megtenni. Nem fogunk az oldalvonalról morogni, hanem felelősséget vállalva teszünk meg minden tőlünk telhetőt a walesi nemzetért” (Jones, 2017. március 29.).

Jones stratégiája elsősorban a walesi nemzeti érdekek védelmére és képviselésére irányul, s noha víziójában hangsúlyos szerepet kapott az alkotmányos változás szükségessége, a taktikaalkotásban kevésbé fordulnak elő a megvalósításra vonatkozó konkrét eszközök. Egy 2017 júniusában közzétett, a devolúcióról szóló írott nyilatkozata szerint „világos, hogy a jelenlegi brit kormányközi gépezet az adott körülmények között nem alkalmas feladata elvégzésére, [ezért] javasoljuk egy brit Miniszterek Tanácsának a felállítását” (Jones, 2017. június 15.). Látszik tehát, hogy Carwyn Jones devolúcióról való gondolkodásában inkább a jövőbe mutató célokkal, elképzelésekkel él, mint a Brexit jelentette általános kihívásokon túlmutató konkrét stratégiával.

Noha a brit EU-tagságot rögzítő törvény visszavonásáról előterjesztett jogszabály (Withdrawal Bill) devolúciós intézményekkel foglalkozó részéhez a Walesi Kormány több módosító indítványt fűzött – amelyek főként a brit miniszterek hatáskörét gyengítik, a devolúciós kormányok minisztereiét erősítik –, Jones stratégiája főként a londoni kabinet walesi devolúciós intézményekhez való hozzáállásának kritizálására, elmarasztalására fókuszál.

Összességében a walesi első miniszter stratégiaalkotása az együttműködést, az egyenrangú felek akaratan alapuló konszenzusos döntéshozatalt, valamint a nemzeti (walesi) érdekek védelmét előtérbe helyező retorikán és narratíván alapul. Míg a meglévő intézmények erre lehetőséget is nyújthatnak, Carwyn Jonesnál továbbra is megfigyelhető az identitásképzésre és a politikai tábor integrálására tett kísérlet, a devolúciós intézmények („mi”) és a brit kormány („ők”) szembeállítás.

2.2 Nicola Sturgeon narratívája

2.2.1 Helyzetmeghatározás

A skót első miniszter narratívája szerint a kilépésről tartott népszavazás eredménye korábban példa nélküli és bizonytalan helyzet elé állítja nem csak Skóciát, de egész Nagy-Britanniát. Noha a szigetországban összességében a kilépés mellett voksolók kerültek többségbe, Skóciában az emberek túlnyomórészt az EU-tagság mellett szavaztak, s ezzel „[mi skótok] bebizonyítottuk, hogy egy modern, előre tekintő, nyitott és befogadó ország vagyunk” (Sturgeon, 2016. június 24.). Sturgeon történetében a skótok a világ legnagyobb egységes piacának megvédése, a többi európai országban való szabad munkavállalás és tanulás lehetősége mellett szavaztak. Ezért helyzetdefiniálásában fontos elem a népszavazás következményeinek – mindenekelőtt az uniós tagság megszűnésének – Skóciára nézve antidemokratikus volta: „Skócia annak a lehetőséggel áll szemben, hogy akarata ellenére vezetik ki az EU-ból – mindazon ártalmas következményekkel, amelyeket ez maga után von [...] Továbbra is megvetem a kilépést pártolókat, akik hazudtak [...] Dühös vagyok amiatt a politikai felelőtlenség miatt, amely ebbe a helyzetbe sodort bennünket” (Sturgeon, 2016. július 25.).

Sturgeon a problémát – vagyis a bizonytalan helyzet előállását – két okra vezeti vissza. Egyrészt a szavazás Angliában és Walesben az Európai Unió elutasításáról szólt, és azt az eltérést, különbséget tükrözi, ahogyan Skócia, illetve Nagy-Britannia többi része látja a világban elfoglalt helyét. Másrészt Sturgeon narratívájában a referendum Skóciában nem pusztán az EU-ról szólt, hanem a konzervatív párti brit kormányok megszorító intézkedéseinek elutasításáról és a politikai rendszerrel kapcsolatos elégedetlenség kifejezéséről is. A vezető történetében feszültséget lát az állampolgári bizalmat elveszített, a skót emberektől távol lévő brit intézmények és westminsteri elit, illetve azok felelőtlen politikájának árát akarata ellenére megfizetni kényszerülő skót egyszerű emberek között.

A politikai kilátástalanságért, a helyzet kiszámíthatatlanságáért Sturgeon szerint a brit kormánynak kell felelősséget vállalnia. „A [2016.] június 23-án

történtek felelőssége javarészt a brit kormányt terheli, amely ideológiai megszállottjává vált a megszorító intézkedéseknek, a döntésnek, hogy az átlagemberekkel fiztessék meg az árát annak a pénzügyi válságnak, amelyet nem ők idéztek elő, és ama téveszme cinikus módon történő kialakításának, amely szerint a közkiadások csökkentése a migránsok hibája, nem pedig a szándékos gazdaságpolitika közvetlen következménye” (Sturgeon, 2016. július 25.).

A 2016. májusi skót parlamenti választások után felálló új Parlament új hatalmi jogkörökkel, „új gazdasági, politikai és alkotmányos körülmények között kezdi meg működését” (Sturgeon, 2016. szeptember 6.): a Brexit-népszavazás Sturgeon értelmezése szerint a devolúciós intézmények számára is korszakhatárt jelöl. Egyrészt megváltoztak a parlamenten belüli erőviszonyok, másrészt lehetőség nyílt a devolúciós megállapodás alapvető újra gondolására. Míg a Skót Parlament hatásköreinek bővítésére tett skót javaslatok egy föderális berendezkedés irányába való elmozdulást támogatnak, addig „meg kell küzdenünk a westminsteri központosító törekvésekkel” (Sturgeon, 2017. március 13.). Sturgeon narratívájában a politikai hatalom gyakorlásának mikéntjéről szóló kérdést újra fel kell tenni, és „talán lehet, hogy az a megoldás, amely a legnagyobb bizonyosságot, stabilitást, és saját sorsunk feletti legszélesebb rendelkezést biztosítja, a függetlenség” (Sturgeon, 2017. július 25.).

Összességében Nicola Sturgeon helyzetmeghatározása szerint Skócia akaratlan ellenére került az új, esetleges politikai helyzetbe. A vezető polarizálja a politikai mezőt, amennyiben azt két, egymással szembenálló táborra redukálja: az EU-párti skótokra, és a válságot és kilátástalan körülményeket teremtő, idegen- és EU-ellenes westminsteri elitre. Az új körülmények között a skót devolúciós megállapodást újra kell gondolni – nem kizárva a függetlenség gondolatát.

2.2.2 Vízioalkotás

A skót első miniszter hosszú távú célja Skócia érdekeinek védelme, érvényt szerezni a skótok Brexit-népszavazáson hozott döntésének. Sturgeon víziójában e cél megvalósítása az ő feladata: „Most eljött az idő, hogy első miniszterként mindent megtegyek annak érdekében, hogy egy közös cél érdekében egyesítsem az embereket és egyként vezessem előre az országunkat. A határozott cselekvés szükségességét összhangba kell hozni a konszenzusépítés szükségességével [...] Első miniszterként ez a kötelességem” (Sturgeon, 2016. június 24.).

Sturgeon az általa megnevezett érdekeket valóságos, az egyének és közösségeik számára kézzelfogható törekvésekként kategorizálja: „Skócia helye Nagy-Britanniában nem holmi alkotmányos absztrakció” (Sturgeon, 2016. július 25.). A demokrácia, a gazdasági fejlődés, a szociális biztonság, a szolida-

ritás és az EU-s döntéshozatalban való részvétel jelentik értelmezésében azokat a távolról sem absztrakt területeket, amelyeket „az EU-tagságról szóló népszavazás eredménye veszélyeztet” (Sturgeon, 2016. augusztus 23.), és ahol a skót érdekeket meg kell védeni. Ha azonban mindezt nem sikerül megvalósítani a brit keretek között, akkor Skóciának joga van a függetlenség lehetőségét megfontolni.

Az első miniszter jövőképe a politikai helyzet bizonytalan voltát előtérbe helyező értelmezésre épít: „Példa nélkül álló időköt élünk [...] Ez lehetőséget ad számunkra, hogy innovatívak és kreatívak legyünk – egy lehetőséget, hogy magunk alakítsuk a jövőt (Sturgeon, 2016. július 25.). A politika „rendkívüli állapotában” Sturgeon lehetőséget lát az új viszonyoknak az ő vezetése alatt történő kialakítására, miközben narratívájában megjelöli a régi viszonyok felbomlásának felelőseit: a westminsteri elitet, amely nem pusztán a Brexit okozta kiszámíthatatlan körülmények előidézőjeként, hanem egyben a sturgeoni jövőkép megvalósításának akadályaként jelenik meg. Ily módon a konzervatív brit kormány válik azzá a felelőtlen politikai vezető réteggé, amely veszélyezteti a skótok demokratikus úton kifejezett akaratát, Skócia nemzeti érdekeit, az EU-hoz fűződő viszony jelentette előnyöket, valamint a devolúciós megállapodást.

„Westminsterben a konzervatívok arra törekednek, hogy megkerüljék a Skót Parlamentet, és lépéseket tegyenek a devolúciós megállapodás megfelelő vizsgálatot nélkülöző módon történő alapvető módosítására. Ahogy azt az EU-tagságról szóló népszavazás óta többször világossá tettem, egyszerűen nem vagyok hajlandó félreállni és nézni, hogy mindez megtörténjen” (Sturgeon, 2016. november 8.). Sturgeon történetében a Lisszaboni Szerződés kilépést szabályozó 50. cikkelyének életbe léptetése közvetlen hatással van a skót devolúciós érdekekre és jogokra, ezért a brit kormány nem teheti meg, hogy parlamenti vita és hozzájárulás nélkül fossa meg a skót embereket és vállalkozásokat jogaiktól és szabadságuktól. Víziójában fontossá válik Skócia népe demokratikus úton kifejezett kívánságának és nemzeti Parlamentje véleményének figyelembe vétele – ellenkező esetben szerinte az 1980-as évek helyzete áll elő, „amikor a szavazóurnáknál legyőzött tory kormányok mondták meg Westminsterből, hogy az emberek Skóciában mit csináljanak” (Sturgeon, 2016. november 8.).

Noha a brit kormány félretolva a devolúciós megállapodás elveit, minél több jogkört igyekszik magához vonni, Nicola Sturgeon történetében az EU-ból való brit kilépés éppen a Skót Parlament jogköreinek növelését és megerősítését követeli meg. Az eddig is devolúciós kompetenciába tartozó területeken túl új szakpolitikai területeket is a Parlament hatáskörébe kell utalni, továbbá a skót érdekeket védő szélesebb hatalmi jogosítványokkal is fel kell ruházni a jogalkotó testületet – például a bevándorláspolitikai területén. „Alapvető fontosságú, hogy az Európai Uniótól visszakerülő hatásköröknek [...] a Westmins-

ter helyett a Skót Parlamenthez kell kerülniük. Így lehet a legjobban biztosítani, hogy a jövőbeli döntések visszatükrözzék Skócia prioritásait” (Sturgeon, 2017. február 7).

A skót első miniszter devolúciót érintő víziója egyfajta dualisztikus képet ábrázol, amely két oldal küzdelmét mutatja be: egyik oldalon a demokratikus, közvetlen választói felhatalmazással bíró skót politikai vezetés, a másikon a bizonytalanságot és káoszt teremtő, központosító törekvésekkel rendelkező konzervatív brit kormány. A tét nem más, mint „hogymilyen mértékben fogjuk tudni meghatározni utunk irányát” (Sturgeon, 2017. március 13.).

2.2.3 Stratégiaalkotás

Nicola Sturgeon átfogó célja megvalósítására olyan stratégiát alkot, amely alapvetően két lehetséges irányt szab a skót nemzeti érdekek védelmére és érvényesítésére: „Összességében kereshetünk – vagy megvalósíthatunk – egy megoldást, amely lehetővé teszi, hogy Skócia eltérő hangja Nagy-Britanniában kerüljön meghallgatásra, és az érdekeink is itt leljenek védelemre. Vagy ismét megfontolhatjuk a függetlenség lehetőségét” (Sturgeon, 2016. július 25.). Habár Sturgeon többször hangsúlyozza, hogy elsősorban a közös brit álláspont kialakításában való részvételre kell koncentrálni, azonban „minden lehetőséget figyelembe fogunk venni – közte a függetlenséget is –, hogy megvalósítsuk [a célunkat], és ezt [az álláspontot] továbbra is fenntartjuk” (Sturgeon, 2016. augusztus 23.).

Sturgeon szerint a közös tárgyalási álláspont kialakításának folyamatában tekintettel kell lenni az Egyesült Királyság többnemzetiségű jellegére és az egyes országrészek ebből fakadó eltérő érdekeire és stratégiáira. Narratívájában fontos szerepet szán mind a négy parlament és kormány kilépési processzusban való részvételének, ami a konzultáción és döntésről való tájékoztatáson túlmenően a konkrét politikai döntés meghozatalában való tényleges részvételt jelenti.

A stratégia megvalósítására szolgáló eszköztár részét képezik a meglévő intézményi keretek, fórumok (ilyen például a JMC), illetve a Sturgeon által létrehozott különböző kormányzati bizottságok, amelyek a sturgeoni narratívában „az EU-tagságból fakadó előnyök megtartására szolgáló megoldásokat” (2016. szeptember 27.) keresik.

Az első miniszternél a stratégiaalkotáshoz tartozik az a vezetési stílus, amivel a tárgyalásokat kell lefolytatni: a Brexit nyomán előállt kontingens politikai közegben minden lehetőséget figyelembe kell venni, ezért Sturgeon értelmezésében a vezetőnek kreatívan kell gondolkodnia és konstruktív módon kell tudni tárgyalnia, miközben „egység és konszenzus kialakításán fáradozik” (Sturgeon, 2017. június 27.). Ez a vezetési stílus, a szükséges politikai cselek-

vésnek ilyenén értelmezése nem zárja ki a Nagy-Britanniától való függetlenedés gondolatát – mely kiegészül a narratívában rendre visszatérő választói akaratra való utalással. A Skócia jövőjéről – s így a devolúcióról – szóló jövőkép megvalósításának egyik legfontosabb eszköze Sturgeon történetében a függetlenségről szóló népszavazás.

A népszavazásról szóló törvény első parlamenti vitanapja előtt Sturgeon egy, a Brexit-tárgyalások végén szükséges választásként értelmezte a referendumot: „Egy választás arról, hogy [Skócia] kövesse-e az Egyesült Királyságot egy kemény Brexitben – vagy egy független országgá váljék, amely képes kialakítani egy valós, egyenlőségen alapuló partnerséget az Egyesült Királyság többi részével és saját kapcsolatunkat Európával” (Sturgeon, 2017. március 13.). Sturgeon interpretációjában a referendum megtartásának időpontjában Skócia tisztában lesz a Brexit, illetve a függetlenség jelentette kihívásokkal és lehetőségekkel.

Habár márciusban az előterjesztést a Skót Parlament megszavazta, a 2017. júniusi általános választások eredményének fényében Sturgeon narratívája a népszavazásról megváltozott: „Nem fogunk törekedni a függetlenségi népszavazásról szóló törvény azonnali elfogadására. Ehelyett megduplázzuk erőnket, [...] hogy a Skócia érdekeit leginkább védő irányba tudjuk befolyásolni a Brexit-tárgyalásokat” (Sturgeon, 2017. június 27.).

Összességében Nicola Sturgeon stratégiaalkotása a bizonytalan helyzet által megkívánt kreatív és konstruktív vezető szükségességére, az elitellenes retorikán alapuló identitásképzésre, a politikai tábor integrálására, valamint a konkrét közjogi lépések megtételére épül.

2.3 Theresa May narratívája

2.3.1 Helyzetmeghatározás

Theresa May brit miniszterelnök történetének kontextusba helyezéséhez a Nagy-Britannia európai uniós tagságáról szóló népszavazás eredményét a brit emberek olyan történelmi döntéseként értelmezi, amely „egyedülálló lehetőséget kínál a számunkra. Ennek a generációnak adatott meg, hogy országunk számára szebb jövőt formáljon. Egy lehetőséget, hogy hátra lépünk, és feltegyük magunknak a kérdést, milyen ország akarunk lenni” (May, 2017. március 29.). Helyzetdefiniálásában May egyértelműen kijelenti, hogy az új, történelmi pillanatban nincs visszaút – a brit választók többsége döntött, és a kormány tiszteletben tartja a kívánságukat: az Egyesült Királyság ki fog lépni az Európai Unióból. „A képviselők voltak azok, akik nagy többséggel amellettt döntöttek, hogy [az emberek] mondják ki a végső szót. Az eredmény világos volt. Legitim volt. Azoknak, [...] akik bánják a népszavazás eredményét, el kell fogadniuk az emberek döntését” (May, 2016. november 6.).

May narratívája szerint az új helyzetben egységre, közös jövőépítésre, az emberek közti kötelékek megerősítésére kell koncentrálni. Történetében a brit emberek döntöttek az Európai Unióból való kilépésről, ezért az ország – vagyis Nagy-Britannia – fogja elhagyni az EU-t. „Emberek és nemzetek nagyszerű uniója vagyunk, amely büszke történelemmel és ragyogó jövővel rendelkezik. És most eljött az ideje, [...] hogy összejöjjünk. Ehhez a nagy nemzeti pillanathoz nagy nemzeti összefogásra van szükség” (May, 2017. március 29.).

A referendum történelmi döntésként való értelmezése, illetve az ebből következő politikai helyzet által megkívánt közös cselekvés szükségessége jelöl ki May történetében a devolúciós intézmények szerepét. Habár a devolúciós kormányzás csak rövid történelmi múltra tekinthet vissza, May szerint maga a „gyakorlat” hamar gyökeret vert, és mélyen beágyazódott a hatalomgyakorlási technikák közé – ezért alapvető fontosságú, hogy a devolúciós kormányzatok részt vegyenek a közös tárgyalási álláspont kialakításában.

A Skót Parlament létrehozásáról szóló népszavazáson hozott döntés nem pusztán a devolúciós folyamat kezdetét jelentette, de megerősítette a Wales, Észak-Írország, Anglia és Skócia közti kapcsolatokat, és egyúttal közelebb vitte a döntéshozatalt a skót emberekhez. Azóta új hatalmi jogkörök kerültek Holyroodba, s ily módon „a Skót Parlament ma az egyik legerősebb devolúciós intézmény a világon” (May, 2017. szeptember 11). May narratívájában a Walesi Nemzetgyűlés hasonló fejlődési ívet járt be az elmúlt húsz évben, ezért az új politikai viszonyok között mindkét nemzet érdekeit és megfontolásait figyelembe kell venni.

May helyzetértelmezése szerint Nagy-Britannia kilépéséről szóló döntését már nem lehet visszavonni. Az új politikai kontextusban a megosztás és bizonytalanság érzésének előidézése helyett az egységre és a közös célok elérése érdekében történő cselekvésre kell koncentrálni. Noha a miniszterelnök tekintettel van a devolúciós intézmények véleményének fontosságára, a helyzetdefinícióban Skócia és Wales mint az *egy* politikai közösség *egyértelmű* akarata alapján megvalósuló közös cselekvés részei jelennek meg.

2.3.2 Víziónalkotás

Theresa May jövőképe egy olyan Nagy-Britannia megteremtésére irányul, amely visszاسzerzi szuverenitását, új politikai-diplomáciai kapcsolatokat alakít ki, erősebben és egységesebben képviseli az emberek érdekeit, és magabiztosan áll helyt a nemzetközi politikai porondon. „Európai uniós tagságunk megszűnése [...] lehetőséget biztosít a számunkra, hogy újra megerősítsük egy magabiztos, szuverén és globális Britanniába vetett hitünket, amely készen áll a régi barátaival és új szövetségeseivel történő kapcsolatok kialakítására” (May, 2017. január 26.).

A vízióban nemcsak az EU-ból való kilépés utáni (poszt-Brexit) időszak jelenik meg, de a tárgyalások sikeres lefolytatásának szükségességét is átfogó célként mutatja be narratívájában a miniszterelnök – a Brexit olyan történelmi momentumként kerül értelmezésre, ahol minden, a jelen pillanathoz képest a jövőben bekövetkező eseménynek alapvető fontosságú jelentősége van az ország és a politikai közösség sorsára nézve.

Ahhoz, hogy Nagy-Britannia sikeresen hagyja el az Uniót, és az azt rögzítő kilépési megállapodás az egész ország jól felfogott érdekeinek figyelembevétele mellett szülessen meg, egységre van szükség. „Egy Egyesült Királyság vagyunk – Anglia, Skócia, Észak-Írország és Wales. És egy Egyesült Királyságként leszünk sikeresek. És ahogy azt korábban mondtam, [...] mindig ennek a történelmi uniónak a megőrzésén fogok fáradozni” (May, 2017. március 1.). May narratívája szerint az EU-val való újfajta kapcsolat kialakításáért kell küzdeni, amely egész Nagy-Britanniát és minden nemzetét szolgálja.

A brit kormányfő a devolúciós kormányok vezetőivel való 2016. őszi, első találkozója előtt azt mondta: „A pusztta földrajznál jóval több fűz minket össze – és sokkal többek vagyunk, mint a részek összessége [...] Meg kell ragadnunk az előttünk fekvő lehetőségeket, s így sokkal többnek az elérésére leszünk képesek, mint amit külön valaha is meg tudnánk tenni” (May, 2016. október 23.). Theresa May történetében a Brexit lehetőséget biztosít a devolúciós intézmények és a brit kormány közötti új kapcsolatok kialakítására, s ily módon tovább erősödik Nagy-Britannia történelmi uniója: „A köztünk lévő nagyszerű unió a múltban fejlődésünk sarokköve volt – és vitathatatlanul fontos jövőbeli sikerreinkhez is” (May, 2016. október 24.).

May interpretációjában az Európai Unióból való kilépés után Nagy-Britannia visszaszerzi szuverenitását, önkormányzását, a saját döntésének és törvényeinek meghozatalának és megalkotásának a lehetőségét. A Brüsszeltől visszaszerzett hatalmi és döntési jogosítványoknak rendeltetésüknek megfelelően kell a Westminsterhez, illetve a devolúciós törvényhozásokhoz kerülniük. „Meg fogjuk erősíteni a négy nemzet alkotta Uniót [...] [Az] Európától visszavett hatalmi jogkörök tekintetében teljes körű egyeztetéseket fogunk folytatni arról, hogy melyeknek kell a Westminsterbe és melyeknek a devolúciós intézményekhez kerülniük” (May, 2017. március 29.).

Amellett, hogy a „történelmi küldetés” teljesítését követően az Egyesült Királyságba visszakerülnek a hatalmi kompetenciák, May jövőképe szerint ezzel párhuzamosan a devolúciós intézmények döntéshozatali hatalmi jogkörei jelentős mértékben növekedni fognak – ismét egy olyan megoldás keretein belül, amely az érdekét szolgálja Nagy-Britannia minden részének.

Theresa May víziójában eleve adott tényezőként jelenik meg az Egyesült Királyság EU-ból való kilépése. Narratívájában nem pusztán a kilépés utáni ország kíváncsún tartott viszonyai jelennek meg, de minden lépés, amely az egyedülálló lehetőséget biztosító helyzetben az új ország megteremtésére

irányul, a jövőkép elemeit képezik. Átfogó céljaiban értékként tételeződik a szuverenitás, az egységes cselekvés, a tisztességes társadalom, a múlt vívmányainak és a választói akaratnak a tisztelete.

2.3.3 Stratégiaalkotás

Theresa May narratívájában a vízió, a hosszú távú célok megvalósításához szükséges stratégia oly módon kerül kialakításra és megfogalmazásra, hogy annak minden eleme, a rendelkezésre álló eszközök összessége azt az egységes cselekvést, a brit politikai közösségnek azt az összetartozását mozgítsa elő és valósítsa meg, amelyre a történelmi döntés eredményeként előállt új helyzetben, a brit szuverenitás visszaszerzésének ígézetét nyújtó pillanatban szükség van.

May taktikájában fontos a brit tárgyalási álláspont kialakításában és az EU-val való tárgyalások lefolytatásában meghatározó pozíciót betöltő politikai vezetőnek és csapatának tulajdonított szerep: az „élcsapat” hozzáállása, szellemisége és politikai-diplomáciai képessége fogja meghatározni, hogy Nagy-Britannia érdekei megfelelően lesznek-e képviselve, és érvényt tudnak-e szerezni a brit emberek akaratának. „Konstruktívan, tiszteletteljesen és az őszinte együttműködés szellemében állunk hozzá a [kilépési] tárgyalásokhoz. Mind az Egyesült Királyság, mind az Európai Unió érdeke, hogy ennek a folyamatnak a révén tisztességes és szabályozott módon érjük el céljainkat [...] A következő hónapokban, a tárgyalóasztalnál ülve, minden embert képviselni fogok az egész Egyesült Királyságból” (May, 2017. március 29.).

A brit miniszterelnök „a lehető legszélesebb konszenzus elérésére” (May, 2017. július 10.) törekedve többször kijelentette, hogy noha egy közös brit pozíciót képvisel a tárgyalások során, annak kialakításához konzultációra és az álláspontok közelítésére van szükség a devolúciós kormányokkal: „a Brit Kormány prioritása, hogy teljes mértékben bevonja [a devolúciós intézményeket] az Egyesült Királyság EU-ból való kilépésének folyamatába” (May, 2016. október 23.). Ennek a processzusnak hivatott intézményes keretet nyújtani a 2016 novemberében felállított és a Brexit-miniszter, David Davis által elnökölt JMC EN (Joint Ministerial Committee EU Negotiations).

May története szerint a JMC EN lehetőséget biztosít a devolúciós kormányok miniszterei számára, hogy a lehető legnagyobb mértékben részt tudjanak venni a kilépési folyamattal kapcsolatos tervek, stratégiák elkészítésében. A narratíva alapján így valósítható meg az a jövőkép, amelyben a Brexit-megállapodás Nagy-Britannia minden részének, valamint az egész országnak az érdekeit szolgálja. „Az új fórum teret kíván adni [...] a Brexit által nyújtott lehetőségek megragadására és a brit emberek demokratikusan kifejezett döntésének megvalósítására” (May, 2016. október 24.).

Noha a vízióalkotásban is megjelenik, a brit miniszterelnök a célok eléréséhez szükséges eszközként is értelmezi a Brüsszeltől visszaszerzett hatalmi jogkörök központi, illetve a devolúciós intézmények közti meg- és elosztásának kérdéskörét. A mayi narratívában az új hatásköröket úgy kell elosztani, hogy az az ország minden részének a javát szolgálja. Másként fogalmazva, a cél-eszköz dichotómiában ez azt jelenti, hogy a nemzeti szuverenitás kérdéskörének e vonatkozását – mely a kormányfőnél a brit emberek népszavazáson hozott akaratának végrehajtását jelenti – a „globális” cél függvényében mint eszközt kell értelmezni, s a cselekvési stratégiát ennek megfelelően kell felépíteni.

Theresa May stratégiája az EU-val kötött végleges Brexit-megállapodásról szóló szavazásban, valamint az Unió elhagyásával kapcsolatos egyéb jogalkotási folyamatban fontos politikai és közjogi szerepet a központi intézményeknek, főként a westminsteri parlamentnek szán: „A kormány az Egyesült Királyság és az EU közti végleges megállapodást a Parlament mindkét háza elé beterjeszti, mielőtt az hatályba lépne” (May, 2017. március 29.). A vezető története szerint a tárgyalási álláspont kialakításába kell bevonni a devolúciós kormányokat, ám ezt követően már a processzusban kialakított konszenzusos, közös, egységes brit álláspont kerül képviseletre. Sőt, a 2017. júniusi választásokat követően a Demokratikus Unionista Párttal kötött koalíciós megállapodás válik azzá a dokumentummá, amely biztosítja May szerint a kilépési stratégia sikerességét: „Üdvözlöm ezt a megállapodást, amely lehetővé teszi számunkra, hogy együtt dolgozzunk az egész Egyesült Királyság érdekében képviseletében, és amely az Európai Unióból való kilépésünk megkezdéséhez szükséges bizonyosságot fogja nyújtani” (May, 2017. június 26.).

Összességében May olyan stratégiát alkot, amelyben fontos szerepet kapnak a létező intézményi keretek, illetve új fórumok létrehozása, továbbá a vízió jogi eszközök révén való megvalósítása. Ennyiben a kormányfő sokban épít a pozíciójához kapcsolódó intézményi hatalmi erőforrásokra (hard power), ugyanakkor cselekvési mozgásterét a legutóbbi választások eredménye kétségtelenül korlátozta – a toryk ugyanis elveszítették parlamenti többségüket. Narratívájában a devolúciós intézmények a tárgyalási álláspont kialakításában és az EU-tól visszaszerzett jogkörök tekintetében jutnak nagyobb szerephez, ám az egység és a közös cselekvés fontosságának, valamint a brit identitás retorika szintjén való megteremtése kísérletének okán a skót, walesi és északír intézmények May gondolkodásában mint a „történelmi küldetés” objektumai, passzív alanyai jelennek meg.

3. ÖSSZEHAISONLÍTÁS ÉS A MEGGYŐZÉS KORLÁTAI

Az előző alfejezet kísérletet tett arra, hogy bemutassa a vizsgált politikai vezetők Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépésének kontextusában, azzal összefüggésben megfogalmazott narratíváját a devolúcióról. A helyzetdefiniálás, vízió- és stratégiaalkotás hármasszempontrendszerével elemzett szövegekből kiszűrt legfontosabb gondolati elemeket foglalja össze az 1. táblázat.

1. táblázat. A politikai vezetők narratívájának összefoglalása

	Carwyn Jones	Nicola Sturgeon	Theresa May
Helyzetmeghatározás	Az EU-tagságról szóló népszavazás és a walesi választások cezúrát jelentenek. A bizonytalan helyzetben alkotmányos konfliktus is lehetséges. „Mi-ők” dichotómia kialakítása.	Az esetleges politikai helyzet Skócia akarata ellenére állt elő. A kilátástalanságért a westminsteri elitet terheli a felelősség. Új alapokra kell helyezni a devolúciós megállapodást.	A referendum történelmi döntés, ahonnan már nincs visszaút. Egységes és közös cselekvésre van szükség. A devolúciós kormányoknak részt kell venniük a brit tárgyalási álláspont kialakításában.
Vízióalkotás	Az EU elhagyása nyilvánvaló és – mint az emberek demokratikus úton kifejezett akarata – tiszteltetben tartandó. Új demokratikus gyakorlat és alkotmányos keretek létrehozása. A Brexit értelmezési horizontján túlmutató vízió megfogalmazása.	Elsődleges cél a skót nemzeti érdekek érvényesítése. Skóciának joga van megfontolni a függetlenségről szóló népszavazás lehetőségét. A vízió megvalósításának akadálya a központosító, felelőtlen brit kormány és elit.	Cél a brit szuverenitás visszaszerzése. A Brexit lehetőséget nyújt a devolúciós intézményekkel való történelmi unió megújítására. A devolúciós kormányok döntéshozatali kompetenciái erősödni fognak a Brüsszeltől visszaszerzett jogkörök révén.
Stratégiaalkotás	A tárgyalási folyamatban az ország mind a négy nemzetének részt kell vennie. Meglévő intézményi keretek kihasználása, valamint javaslat a brit Miniszterek Tanácsának a felállítására. „Mi-ők” kategóriapár segítségével történő identitásképzés a politikai tábor integrálására.	A négy parlamentnek a konzultáción túl a konkrét politikai döntéshozatalban is részt kell vennie. Minden lehetőséget mérlegelni kell, így változó hangsúllyal ugyan, de a függetlenségről szóló referendumot is. Elitellenes retorika, és a konstruktív, kreatív vezető szükségességének „mítosza”.	Minden eszköznek a közös cselekvés előmozdítását, a szuverenitás visszaszerzését kell segítenie. A devolúciós intézményeket be kell vonni a brit álláspont kialakításának processzusába. A Brexittel kapcsolatos jogalkotási folyamat során a westminsteri parlament mellett a devolúciós intézmények nem játszanak szerepet.

Az egyes narratívaelemzések és a táblázat összefoglaló megállapításainak ismétlése helyett összegzésként, vagy az összehasonlítás elvégzéseként, érdemes a *Bevezető*-ben rögzített elméleti keretek egyik elemére visszautalni. A tanulmány előfeltevése volt az, hogy a politikai helyzetet kontingens, esetleges közegeként definiálta. Ezt a koncepciót – a bemutatott narratívák ismeretében –

hasznosnak tűnhet néhány gondolatban kifejezni. Az előfeltevést nem pusztán a vizsgálódáshoz szükséges elméleti keretek kialakítása tette szükségessé, hanem az is, hogy maguk a vizsgált vezetők *ilyenként értelmezik* a politikai helyzetet, s az összehasonlítás szempontjából ez az egyik legfontosabb közös pont, amiről hasonlóan gondolkodnak. Noha May narratívája ezt kevésbé teszi nyilvánvalóvá, az ő helyzetértelmezésének is fontos eleme a referendum nyomán kialakult megosztottságon, és az érzelmeken való felülemelkedés hangsúlyozása. Másként megfogalmazva, a devolúcióról való gondolkodás kontextusának *jellegét* nem elsősorban a tudományos elméleti keret, hanem a vizsgált vezetők interpretációja magyarázza. A helyzet kontingens értelmezése nyújt választ arra a kérdésre, milyen célokat és hogyan kell elérni – a helyzetdefiniálásból levont következtetésekre épülő jövőkép és az annak megvalósítására kidolgozott cselekvési stratégia igazolja vissza a politikai valóság kezdetben szubjektív interpretáción nyugvó kontingens jellegét.

Lényegét tekintve arról van szó, hogy a vezérdemokrácia perspektívájából nézve miként valósul meg a politikai valóság szubjektív interpretáción nyugvó formálása, a vezetői mozgástér értelmezésen keresztüli alakítása. Az összehasonlítás elvégzésének haszna talán ebben ragadható meg leginkább, s érdekesnek tűnhet ekként fogalmazni: a vezetők *mindegyike* esetleges helyzetet interpretál, s ez lehetőséget nyújt számukra, hogy *eltérő* módon alakítsák ki jövőképüket és az annak megvalósítását szolgáló cselekvési tervüket. Vagyis a narratívaelemzést kiegészítő komparatív perspektíva vagy összehasonlító metodológia feltárta a politikai helyzet mérlegelés, értelmezés eredményeként létrejövő jellegét, s a helyzetdefiniálás ekként megvalósuló processzusából levont következtetések és válaszok diagnosztikus és prognosztikus, nem pedig szükségszerű természetét (Oakeshott, 2001: 176.).

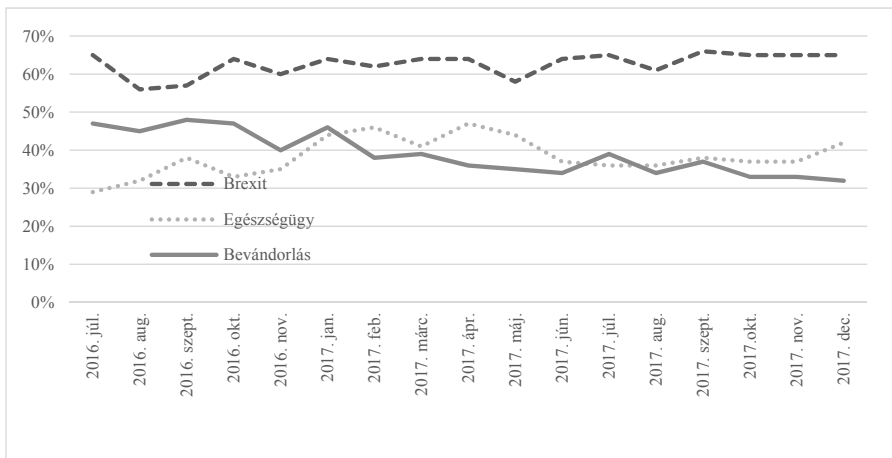
A helyzetmeghatározás, illetve a cselekvésre vonatkozó terv kialakítása (másként a „mi a probléma” és a „mi a teendő” kérdések megválaszolása) tehát a politikai vezető azon mérlegelésének a terméke, amely a dolgok jobb vagy rosszabb állapotának elérésére vagy elkerülésére való törekvést alakító meggyőződéseket foglalja magában (Oakeshott, 2001: 191.). Ezek a meggyőződések aztán a diskurzus során az érvelésben jelennek meg, s ennek kapcsán érdemes röviden arra utalni, hogy míg a vizsgált vezetők narratívája több ponton tér el egymástól, mint ahol egyezést mutat, addig az argumentáció alapjául (és kiindulópontjául) szolgáló apodiktikus, meg nem kérdőjelezett előfeltevések (Schlett, 2004: 25–26.) hasonlóak. Így tehát noha alapjában véve a vezérek a népszavazás *tényét*, vagyis a választók demokratikus úton kifejezett akaratát elfogadják, az érvelés menetébe belépő meggyőződések eltérő értelmezést alakítanak ki, és a valóságról alkotott narratívákat más-más irányokba terelik. Továbbá megemlítenő, hogy Sturgeon történetében az Egyesült Királyságtól való függetlenedés gondolata az önrendelkezés elvének mint maximának logikai státusával bír, és ehhez hasonlóan May is a „Brüsszeltől visszaszerzett”

szuverenitás elvére, gondolati fonalára építi fel érvelését, mégis a két vezető narratívája igen eltérő álláspontot jelez a szükségesnek vélt cselekvés és az annak segítségével elérendő jövőkép tekintetében. Mindez jól ábrázolja a politikai helyzet megkonstruálásának és a cselekvési terv kialakításának történetalkotás révén megvalósuló alternatív módozatait.

3.1 A közvélemény alakulása

A devolúcióról alkotott történetek választókra gyakorolt hatását nem könnyű meghatározni, operacionalizálni. Sőt, célszerűbbnek tűnhet hipotéziseket megfogalmazni azzal kapcsolatosan, hogy a vizsgált időszakban mely események, adott esetben a politikai vezetők milyen módon történő egymásra hatása alakította a közvéleményt – azonban (noha érdekes kutatási irányokat jelölnek) jelen tanulmány nem vállalkozik erre a széles és mély elemzésre. Röviden mégis érdemes a kvalitatív kutatást néhány kvantitatív adattal kiegészíteni abból a célból, hogy a vezetői narratívák választói preferenciákban (esetlegesen) megmutatkozó hatásait, illetve a politikai vezetés eredményességét (és korlátait) szemléltetni lehessen.

1. ábra. A három legfontosabbnak ítélt kérdés alakulása 2016 júliusa és 2017 decembere között Nagy-Britanniában (százalékos megoszlás az összes kérdezett körében)*

Ábra adatainak forrása: yougov.co.uk. Saját gyűjtés.

*: A százalékos megoszlás nem abszolút értéket jelez. Az eredeti kérdés így szólt: Az alábbiak közül Ön szerint melyek jelentik jelenleg a legnagyobb kihívást? Hármat jelöljön meg!

A közvélemény-kutatási adatok beemelését a vizsgálódásba indokoltta teszi, hogy a vizsgált időszakban Nagy-Britanniában a Brexit jelentette a legnagyobb kihívást, vagyis 2016 nyarától az Unióból való kilépés volt a legfontosabb kérdés a választópolgárok szerint (lásd 1. ábra). Így ha a devolúció expliciten nem is, de a Brexit kontextusában megalkotott vezetői narratívák egy-egy ügy kapcsán feltételezhetően a követők kiemelt figyelmét élvezhették. (A módszertani nehézséget fokozza, hogy a hivatkozott felmérésekben a Brexitre, nem pedig a devolúcióra vonatkozóan tettek fel kérdéseket.)

2. táblázat. A kilépési folyamat legfontosabb eseményeinek kronológiája 2016. június 23. és 2017. december 31. között

Dátum	Esemény
2016. június 23.	Az EU-tagságról szóló népszavazáson a kilépéspártiak kerülnek többségbe, David Cameron lemond
július 13.	Theresa May lesz a brit kormányfő
2017. március 13.	Nicola Sturgeon beszéde a második függetlenségi népszavazásról
március 29.	May életbe lépteti az 50. cikkelyt
június 8.	A Konzervatív Párt elveszíti parlamenti többségét az előre hozott választáson, az SNP 21 képviselői helyet veszít
június 26. június 27.	Megkezdődnek az EU-val folytatott hivatalos kilépési tárgyalások Sturgeon visszavonja a népszavazásról szóló jogalkotási kezdeményezést
december 15.	Lezárul a kilépési tárgyalások első köre

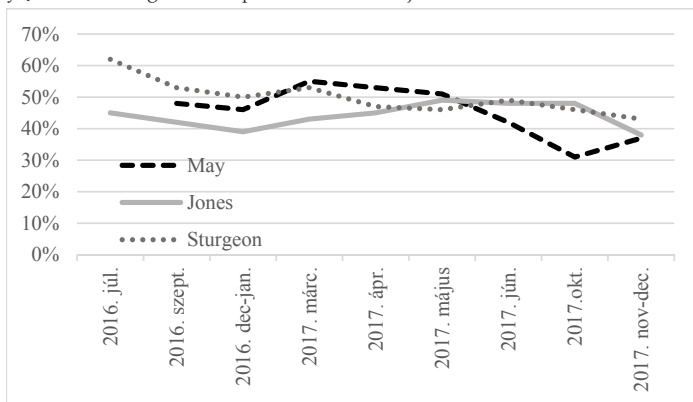
A 2. táblázatban bemutatott fontosabb események idején mért vezetői szimpátiaindexek (vagy népszerűségi mutatók [lásd 2. ábra]) összehasonlításából az látszik, hogy (1) a Brexit-népszavazást követően mindhárom vezető magas társadalmi támogatottsággal rendelkezett, amely (2) decemberig csökkenő tendenciát mutatott – ez különösen jelentős Sturgeon esetében.

(3) 2017 márciusában a vizsgált vezetők megítélése javult, azonban egyedül Jones tudta hosszabb távon fenntartani a magasabb szimpátiaindexet. Sturgeon nem tudta sikeresen tematizálni a skót függetlenségi népszavazást, az előre hozott választások bejelentése pedig a brit kormányfő népszerűségét tavasszal egy folyamatosan romló pályára állította.

(4) May támogatottsága a parlamenti választások idején több mint 15 százalékpontot zuhant: a június 8-án megtartott általános választáson a Konzervatív Párt elveszítette parlamenti többségét, s a hó végén megkezdődő kilépési tárgyalások előtt a megkérdezettek több mint fele vélte úgy, hogy a brit kormány nem megfelelően kezeli a kilépést (YouGov, 2017. június 23.). Noha Sturgeon megítélése nem romlott jelentősen, a 2015-ös választáshoz képest a Skót Nemzeti Párt 21 mandátumot veszített júniusban, így egyebek mellett ez is a skót függetlenségi népszavazásról szóló kezdeményezésével kapcsolatos

álláspontjának újragondolására kényszerítette: június végén a skót vezető viszsavonta az erről szóló jogalkotási kezdeményezést.

2. ábra. May, Jones és Sturgeon szimpátiaindex 2016. június 23. és 2017. december 31. között*

Ábra adatainak forrása: yougov.co.uk; whatscotlandthinks.org. Saját gyűjtés.

*: Jones és Sturgeon esetében a walesi, illetve a skót, May esetében a teljes brit lakosságra nézve.

(5) 2017 júniusától októberig a devolúciós kormányok vezetőinek társadalmi megítélése viszonylag stabil volt, míg a brit miniszterelnök szimpátiaindex folyamatosan romlott, és októberben elérte a vizsgált időszakban mért legalacsonyabb értéket (31%).

(6) A kilépésről szóló tárgyalások első szakaszának lezárulta egyedül May megítélésén javított, Sturgeon és Jones támogatottsági mutatója a korábbi időszakhoz képest jelentősen romlott (utóbbi indexe november–decemberben 38 százalékpont volt, ami esetében a legkisebb értéknek számított).

Azt, hogy pontosan mi áll a politikai vezetők társadalmi megítélése mögött, nehéz pontosan feltérképezni. Természetesen az itt ismertetett mutatókat sem csak és kizárólag a Brexittel kapcsolatos politikai folyamatok magyarázzák, ugyanakkor az 1. ábra éppen Nagy-Britannia Európai Unióból való kilépését mint az (egyik) legfontosabb kérdést mutatta be. Látható volt az is, hogy egyes politikai események és/vagy döntések miként formálják a vezetők támogatottságát, ami – például Sturgeon és a függetlenségi népszavazás esetében – a vezetői narratívák újraalkotására, módosítására készíthetnek az inkumbens pozícióban lévő politikust. Azonban az, hogy a történetmeselési folyamat átdolgozását miként oldja meg a vezető, a személyes képességein és kreativitásán (is) múlik. Érdeemes továbbá hozzátenni azt is – ismételten hipotetikusán –, hogy a szimpátiamutatók változása nem feltétlenül jelenti a közvélemény *ex post* jellegének megváltozását: a választóknak nincs lehetőségük döntésük gyors megváltoztatására, ha rossz tapasztalatra tesznek szert, így a vezetők manipulatív tevékenysége a népakarat előállítására nagy mozgásteret élvez (Körösenyi, 2016: 2011.).

4. ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozat a politikai vezetés és narratívaalkotás problémáját vizsgálta a vezérdemokrácia perspektívájából. Arra kereste a választ, hogy a demokráciaelméletek „elitista”, „kínálati” modelljének fogalmi apparátusával és előfeltevéseivel miként elemezhető három politikai vezető devolúcióról való politikai gondolkodása és történetalkotása.

Noha a kutatással kapcsolatosan számos probléma vethető fel – egyrészt a nyelvi jelek és szimbólumok elemzésének elmaradása vagy a közvéleménykutatási adatok hézagos bemutatása okán –, a dolgozat elsősorban leíró módon tett kísérletet három, azonos beszédszituációban lévő politikai vezető történetének elemzésére. Ugyan egy elméletre nézvést nem legitim eljárás egy eset fényében általános megállapításokat tenni, a jelen tanulmány által vizsgált specifikus eset kapcsán elmondható, hogy a vezérdemokrácia koncepciójának a politikai cselekvésre és helyzetre vonatkozó elméleti megközelítései jó kiindulópontként szolgálnak a politikai vezetés és narratívaalkotás problémáját illetően.

Végezetül, a dolgozat nem rejtett szándéka volt egy aktuális politikai kérdés egyik „szeletének” nem nemzetközi és alkotmányjogi, hanem politikatudományi, azon belül is politikai vezetéselméleti elemzése. Így a tanulmány célja végső soron kettős volt: egyrészt hozzájárulni a politikatudományi tudományos diskurzushoz, másrészt gyakorlati alkalmazást nyújtani a Brexit-probléma értelmezéséhez.

JEGYZETEK

- ¹ Köszönettel tartozom a dolgozat opponenseinek és Metz Rudolfnak értékes meglátásaikért, de mindenekelőtt Arató Krisztinának, aki végig támogatott és segített a kutatás során.
- ² A weberi karizmatikus legitimitás, a karizmatikus vezető megjelenése és a különleges politikusi és vezetői képességek mindennapivá válása a vezérdemokrácia egyik legfontosabb eleme, így mindenképp meg kell említeni. Kritika tárgyát képezheti ugyan, ám jelen kutatás középpontjában nem e vezetői jellemzők, a politikai vezetés nem e vonása(i) kerülnek elemzésre.

IRODALOM

- Foley, Michael (1993): *The Rise of British Presidency*. Manchester, Manchester University Press.
- Franczel Richárd (2013): *Az Egyesült Királyság miniszterelnöki intézménye*. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 4.
- Gardner, Howard (2011): *Leading Minds: An Anatomy of Leadership*. New York, NY, BasicBooks.
- Gardner, John W. (1990): *On Leadership*. New York, The Free Press.

- Grint, Keith (2001): *The Arts of Leadership*. Oxford, Oxford University Press.
- Hajnal György – Gajdushek György (2010): *Közpolitika. A gyakorlat elmélete és az elmélet gyakorlata*. Budapest, HVG-ORAC.
- Illés Gábor (2016): Válságkonstrukciók. Orbán Viktor és Bajnai Gordon válságértelmezésének összehasonlítása. *Replika*, 98. sz. 47–65.
- Koselleck, Reinhart (2016): *Kritika és válság*. Budapest, Atlantisz.
- Körösényi András (2003): Politikai képviselő a vezérdemokráciában. *Politikatudományi Szemle*, XII. évf., 5–22. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2005.00155.x>
- Körösényi András (2016): Joseph Schumpeter: egy realista demokráciaelmélete. In: Szűcs Zoltán Gábor – Gyulai Attila (szerk.): *A hatalom kódében. Bevezetés a realista politikaelméletbe*. Budapest, MTA TK PTI – L'Harmattan.
- Körösényi András – Hajdú András – Ondré Péter (2015): Politikai vezetők: kormányfői karrier és teljesítmény. In: Körösényi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Budapest, Osiris – MTA TK PTI.
- Körösényi András – Illés Gábor – Metz Rudolf (2017): A politikai vezetők szerepe válsághelyzetekben: fogalmi-elméleti keret és kutatási kérdések. In: Körösényi András (szerk.): *Viharban kormányozni. Politikai vezetők válsághelyzetekben*. Budapest, MTA TK PTI.
- McNabb, David E. (2010): *Research Methods for Political Science*. Armonk, NY, Sharpe.
- Metz Rudolf (2017): Határok nélkül? Orbán Viktor és a migrációs válság. In: Körösényi András (szerk.): *Viharban kormányozni. Politikai vezetők válsághelyzetekben*. Budapest, MTA TK PTI.
- Peters, B. Guy – Helms, Ludger (2012): Executive Leadership in Comparative Perspective: Politicians, Bureaucrats and Public Governance. In: Helms, Ludger (ed.): *Comparative Political Leadership*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Rose, Richard (2006): Politika Angliában. In: Almond, Gabriel – Powell, Bingham Jr. – Strom, Kaare – Dalton, Russel (szerk.): *Összehasonlító politológia*. Budapest, Osiris.
- Schabert, Tilo (2013): Egy klasszikus fejedelem: François Mitterrand és kormányzásának művésze. Összehasonlító elemzés. In: uő: *A politika méltóságáról és jelentőségéről*. Budapest, Századvég.
- Schlett István (2004): *A politikai gondolkodás története Magyarországon*. Budapest, Rejtjel.
- Schumpeter, Joseph (1987): *Capitalism, Socialism, Democracy*. London, Unwin.
- Szabó Márton (2016): *Diszkurzív politikatudomány. Bevezetés a politika interpretatív szemléletébe és kutatásába*. Budapest, Osiris.
- Weber, Max (1987): *Gazdaság és társadalom I*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

SZÖVEGEK JEGYZÉKE

- Jones, Carwyn (2016. június 24.): Written Statement – EU Referendum. *Welsh Government*. <http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/2016-new/eureferendum/?lang=en>
- Jones, Carwyn (2016. június 28.): Debate: The Outcome of the EU Referendum. *Welsh Government*.
- Jones, Carwyn (2016. július 12.): Oral Statement: Priorities for Government. *Welsh Government*. <http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/2016-new/governmentpriorities/?lang=en>

- Jones, Carwyn (2016. szeptember 13.): Oral Statement: EU Transition. *Welsh Government*. <http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/2016-new/eutransition/?lang=en>
- Jones, Carwyn (2016. november 1.): Oral Statement: EU Transition. *Welsh Government*. <http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/2016-new/eutransition1/?lang=en>
- Jones, Carwyn (2017. január 24.): Oral Statement: 'Securing Wales' Future': Transition from the European Union to a New Relationship with Europe. *Welsh Government*. <http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/2017/euwhitepaper/?lang=en>
- Jones, Carwyn (2017. március 29.): Oral Statement: Article 50 Response. *Welsh Government*. <http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/2017/article50response/?lang=en>
- Jones, Carwyn (2017. június 15.): Written Statement – Brexit and Devolution. *Welsh Government*. <http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/2017/brexitdevolution/?lang=en>
- Jones, Carwyn (2017. augusztus 18.): Written Statement – UK Government Documents – Brexit. *Welsh Government*. <http://gov.wales/about/cabinet/cabinetstatements/2017/ukgovdocsbrexit/?lang=en>
- May, Theresa (2016. október 23.): Prime Minister to set out her vision at Joint Ministerial Committee. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-to-set-out-her-vision-at-joint-ministerial-committee>
- May, Theresa (2016. október 24.): Joint Ministerial Committee 24 October 2016: statement. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/news/joint-ministerial-committee-24-october-2016-statement>
- May, Theresa (2016. október 24.): PM: Devolved administrations vital to our success in the future. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/news/pm-devolved-administrations-vital-to-our-success-in-the-future>
- May, Theresa (2016. november 6.): PM leads trade mission to India to 'reboot an age-old relationship in this age of opportunity'. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/news/pm-leads-trade-mission-to-india-to-reboot-an-age-old-relationship-in-this-age-of-opportunity>
- May, Theresa (2017. január 26.): Prime Minister's speech to the Republican Party conference 2017. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-speech-to-the-republican-party-conference-2017>
- May, Theresa (2017. március 1.): St David's Day reception 2017: Prime Minister's speech. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/speeches/st-davids-day-reception-2017-prime-ministers-speech>
- May, Theresa (2017. március 29.): Prime Minister's Commons statement on triggering Article 50. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-commons-statement-on-triggering-article-50>
- May, Theresa (2017. június 26.): PM statement on Confidence and Supply Agreement with the DUP. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/news/pm-statement-on-confidence-and-supply-agreement-with-the-dup>
- May, Theresa (2017. július 10.): PM press conference with Australian PM Malcolm Turnbull: 10 July 2017. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-press-conference-with-australian-pm-malcolm-turnbull-10-july-2017>
- May, Theresa (2017. szeptember 11.): PM statement: 20th anniversary of vote for creation of a Scot-

- tish Parliament. *UK Government*. <https://www.gov.uk/government/news/pm-statement-20th-anniversary-of-vote-for-creation-of-a-scottish-parliament>
- Sturgeon, Nicola (2016. június 24.): First Minister: EU Referendum Result. *Scottish Government*. <https://beta.gov.scot/publications/first-minister-eu-referendum-result/>
- Sturgeon, Nicola (2016. július 25.): Scotland in the European Union. *Scottish Government*. <https://beta.gov.scot/publications/scotland-european-union/>
- Sturgeon, Nicola (2016. augusztus 23.): European Union referendum: First Minister's press conference. *Scottish Government*. <https://beta.gov.scot/publications/first-ministers-press-conference/>
- Sturgeon, Nicola (2016. szeptember 6.): First Minister statement: programme for government. *Scottish Government*. <https://beta.gov.scot/publications/first-minister-statement-programme-government/>
- Sturgeon, Nicola (2016. szeptember 27.): Institute of Directors annual convention 2016: First Minister's speech. *Scottish Government*. <https://beta.gov.scot/publications/institute-of-directors-annual-convention-2016-first-ministers-speech/>
- Sturgeon, Nicola (2016. november 08.): First Minister's press conference: November 2016. *Scottish Government*. <https://beta.gov.scot/publications/first-ministers-press-conference-november-2016/>
- Sturgeon, Nicola (2017. február 7.): National Farmers Union in Scotland AGM 2017: First Minister's address. *Scottish Government*. <https://beta.gov.scot/publications/nfus-agm-2017-fm-address/>
- Sturgeon, Nicola (2017. március 13.): Second independence referendum: First Minister speech. *Scottish Government*. <https://beta.gov.scot/publications/first-ministers-speech-bute-house-march-2017/>
- Sturgeon, Nicola (2017. június 27.): EU negotiations and Scotland's future: First Minister's speech. *Scottish Government*. <https://beta.gov.scot/publications/eu-negotiations-and-scotlands-future-first-ministers-speech/>

KÖZVÉLEMÉNY-KUTATÁSOK JEGYZÉKE

- BMG Research (2016. augusztus 15.): *Opinion Poll for the Herald*. N=1668. Adatfelvétel ideje: 2016. augusztus 11–15. <http://www.bmgresearch.co.uk/wp-content/uploads/2016/08/9861-CONFIDENTIAL-BMG-POLL-HERALD-AUG-220816.pdf>
- Opinium (2017. április 11.): *Political Polling 11th April 2017*. N=2002. Adatfelvétel ideje: 2017. április 11–13. <http://opinium.co.uk/political-polling-11th-april-2017/>
- Opinium (2017. október 19.): *Political Polling 19th October*. N=1005. Adatfelvétel ideje: 2017. október 19–20. <http://opinium.co.uk/political-polling-19th-october/>
- Opinium (2017. december 12.): *Political Polling 12th December*. N=2005. Adatfelvétel ideje: 2017. december 12–14. <http://opinium.co.uk/political-polling-14th-november-2017-2/>
- YouGov-ITV Wales (2016. július 5.): *Welsh Barometer*. N=1010. Adatfelvétel ideje: 2016. június 30. – július. 4. https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/an2kjtji56/WelshBarometer_July2016.pdf
- YouGov (2016. július 26.): *Theresa May in Scotland*. N=1006. Adatfelvétel ideje: 2016. július 20–25.

https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/ygtmhe5zex/ScottishTrackers_25-Jul-2016_W.pdf7

YouGov-The Times (2016. szeptember 2.): *Scotland VI & Trackers*. N=1039. Adatfelvétel ideje: 2016. augusztus 29–31. https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/eva2t-vwhn2/TimesScotland_160831_Results_website.pdf

YouGov-The Times (2017. június 23.): *Results Trackers*. N=1670. Adatfelvétel ideje: 2017. június 21–22. https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/hrngg4b5a8/Times-Results_170622_Trackers_W.pdf

YouGov-The Times (2017. október 9.): *Scotland VI & Trackers*. N=1135. Adatfelvétel ideje: 2017. október 2–5. https://d25d2506sfb94s.cloudfront.net/cumulus_uploads/document/my4tckrell/Ti-mesResults_ScotlandVI_171005_W.pdf

<http://whatscotlandthinks.org/questions/do-you-think-nicola-sturgeon-is-doing-well-or-badly-as-first-minister#table>